

dali diela rozličných žánrov z taliančiny do latinčiny, aby mohli byť v strednej Európe prekladané do miestnych jazykov (viacjazyčnosť prostredia – priestoru);

– slovenský barokový autor ako slobodne manipulujúci výrazom s ohľadom na cieľ, ktorým je funkčný synkretizmus: táto pozícia neslúžila len na teatralizáciu, ale pohla napríklad k barokovej medzislovanskej vzájomnosti cez dubrovnický podnet;

– slovenský barokový autor ako zostavovateľ: zostavovať znamenalo dokazovať svoju schopnosť preusporadúvať kultúrnu encyklopédiu, úspešne tak riešiť problémy života. Preusporadúvanie je už podstatou petrarkovských spevníkov a výborne harmonizovalo s rukopisným rázom tvorby. Kým tlač rozšíri jedno preusporiadanie ako všepjatné, odpisovanie dovoľuje postupné obmieňanie, ktoré sa tak stáva zároveň dôvodom a obsahom komunikácie v obci čitateľov – preusporadúvateľov, teda vytvára obec, literárnu republiku.

Takto by sa dalo pri každej literárnohistorickej kategórii identifikovanej na národnoliterárnej úrovni M. Keruľovou zaviesť medziliterárne hľadisko v záujme ešte úplnejšieho určenia literárnohistorického procesu v slovenskom baroku a humanizme. Veľkým prísľubom smerom k úplnosti je suverénnosť M. Keruľovej pri určovaní vzťahov medzi literárnohistorickými kategóriami a v ich vnútri, pričom zvrchované zvládanie vzťahov vedie k voľnosti výkladu, k schopnosti prerozprávať veci prirodzené a v súlade s vnímacími predpokladmi nášho príjemcu, no pritom presne, tak, že jej výpovede zodpovedajú pochodom veľkých európskych bádateľov v oblasti humanizmu a baroka, na ktorých sa vo svojom diele odvoláva.

Pavol Koprda

Koprda, Pavol a kolektív autorov: MEDZILITERÁRNY PROCES I. MEDZILITERÁRNE ASPEKTY STARŠEJ LITERATÚRY. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 1999. 244 s.

Pavol Koprda predkladá publikáciu Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre študentom, no akiste nielen im, ako priebežné výsledky riešenia medzinárodnej (slovensko-talianskej) výskumnej úlohy *Koncepcie svetovej literatúry v epoche globalizácie*. Práca má tak popri vedeckom aj didaktický zámer – priniesť nielen poznatky o dejinách, problémoch a konceptoch literárnej komparistiky, ale aj inšpirovať k hľadaniu individuálnych riešení pri vytváraní predstavy o „svetovej literatúre“.

Dvanásť kapitol recenzovanej publikácie je začlenených do dvoch častí. Prvá má názov *Teoretické otázky medziliterárneho procesu* a obsahuje štyri Koprdove štúdie. Úvodná kapitola *Dejiny disciplíny* ponúka prehľad o vývine komparatívnej literárnej vedy. Autor vychádza z práce svojej talianskej kolegyne F. Sinopoli, ktorá je členkou tzv. rímskej školy literárnej komparistiky pod vedením Armanda Gnisciho. Dejiny disciplíny reflektuje ako prechod od intrakultúrnosti k interkultúrnosti, resp. od západocentrizmu k súčasnému multikulturalizmu, ktorý vyzdvihuje do postavenia centier niekdajšie periférie literárneho života (postkoloniálne literatúry, feministická literatúra a pod.). Z týchto úvah vyznieva, že predstavy o západnej duchovnej jednotke, univerzalistickom koncepte či integračnej tendencii považuje Koprda za „odveklú chorobu západnej kultúry“ a favorizuje ruskú a slovenskú komparatívnu školu, najmä Ďurišinovu teóriu medziliterárnych spoločenstiev a medziliterárnych centrizmov. V nej vidí (a spolu s ním

údajne aj rímski a mnohí iní bádatelia) „hlavnú oporu novej koncepcie svetovej literatúry, ktorá už nebude založená na potláčaní osobitostí literatúr sveta (na potláčaní diferenciálneho procesu) v mene univerzálnej literárnej komunikácie“ (s. 11). Takéto videnie súvislostí si ponecháva Koprda aj v nasledujúcej stati venovanej kritike teórie medziliterárnosti, ako ju dobovo ohraničene (podľa Koprdu) predstavuje *Teória literatúry* R. Welleka. Zároveň Koprda pripravuje čitateľa na také chápanie prístupov a interpretácií, aké sú vo výbave slovensko-talianskeho tímu, vychádzajúceho z teórie medziliterárnych spoločentiev a medziliterárnych centrizmov D. Ďurišina. Ako súčasť tejto výbavy poskytuje autor príručky v ďalšej kapitole pojmoslovie disciplíny – nie však systematicky, ale skôr ilustratívne: na základe francúzskej učebnice Y. Chevela *La littérature comparée* a španielskej príručky C. Guilléna *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada*. Odhliadnuc od nezáväznosti rozsahu a obsahu, aj výklad pomov chápe Koprda ako príležitosť komentovať (korigovať a dopĺňať) východiskové texty. Ak ich však čitateľ nemá k dispozícii, nie vždy sa v kombinácii tu použitých postupov orientuje. Pre Koprdu je charakteristický prístup nasmerovaný skôr k istému mysleniu o literatúre než k systemizácii pojmov. Z teoretických štúdií zaradených do prvej časti publikácie autor za ťažiskovú pokladá zrejme piatu kapitolu *Ideové rámce staršej literatúry a umenia. Stredoveké estetiky a poetiky*. Aj v nej ide o komentovanú lektúru, tentokrát diela Umberta Eca *Arte e bellezza nell'estetica medievale*. Kniha talianskeho medievalistu je historickou rekonštrukciou stredovekého estetického myslenia, ako ho v období od 6. do 15. storočia vypracovala kultúra latinského stredoveku. Eco sa pritom striktnie drží stredovekého teoretického diskurzu bez toho, aby čitateľovi vnucoval jednoduchú aktualizáciu. Koprdivu lektúru Ecovej knihy by sme tak trochu „stredoveko“ mohli vnímať ako tzv.

reportatio: Pavol Koprda sa snaží osobným spôsobom uchopiť závažné momenty z textu „majstra“ Eca. V súlade s celkovou svojou koncepciou venuje pozornosť najmä otázke symbolu a alegórie, chápaniu básnika ako veštca, mágie slova a hermetickému myšlienkovému prúdu – teda ideám, ktoré mali značný vplyv na modernú estetiku.

Menovanú štúdiu autor považuje za „uveodenie do aplikačnej časti knihy“. Do nej zaradil aj dve komparatívne štúdiá *Petrarkizmus a básne Fanchaliho kódexu* a *Manierizmus, Tasso a Sládkovičov protiturecký epos*. Sú to nepochybne originálne témy a ich autor sa v krátkom úvode k nim netají ambíciami: využiť tradičnú komparatistiku, nie však v jej podobe vedy „o vyjavovaní ducha dejín sebe samému“, teda o „zaostávaní jednotlivých národov za civilizačnými vrcholmi“, ale ako možnosť „nazerať na voľakedajšiu duchovnú európsku jednotu a na slovenské miesto v nej ako na čarovnú konštrukciu, ktorá fungovala“. A hneď aj naznačuje čitateľovi, že preňho je to „moderná hermeneutická hravosť“ (s. 120). Samotné štúdiá, ktoré už boli publikované v *Slovenskej literatúre*, obsahujú relevantné, kuriózne i diskutabilné postrehy. Pri uvažovaní o súbore básní fanchaliiovského kódexu je konfrontácia s petrarkizmom očakávateľnou, a tak autor zaujme skôr formuláciou záverov. Napríklad: „Súbor slovenských básní Fanchaliho kódexu možno azda hodnotiť ako petrarkistický nielen preto, že traktuje takzvanú salamandrovú poetiku chladného horenia, ale aj preto, že robí pokus obísť chlad nelásky, premeniť ho na text, ktorý by v šľachtických čitateľkách spôsobil zaľúbenie, a tým by priniesol zostavovateľovi odmenu, súzvuk duší, založený na tom, že o láske sa v súbore povedalo psychologicky i poetologicky všetko, čo sa z hľadiska básnickej tradície lásky dalo povedať“ (s.130). V štúdiu venovanej problematike manierizmu u Tassa a Sládkoviča sa Koprda „usiloval nájsť korene európskej literárnej modernosti v pojme manierizmus a chcel (...) dolo-

žiť, že Slováci boli dokonale včlenení v danom modernizovaní“ (s. 121). Koprdoва fascinácia myšlienkou manierizmu (a súčasne knihou A. Hausera *Der Manierismus*) je natoľko silná, že jej zanietená obhajoba nadobúda prevahu nad sústredeným a uvážlivým sledovaním predmetných textov. Podporiť autorovu ambíciu pripodobniť Sládkovičovu epickú báseň *Gróf Mikuláš Šubič Zrinský na Sihoti* k Tassovmu eposu *Oslobodený Jeruzalem* má aj štúdiu o pôvode barokového slavizmu v mediteránnom kultúrnom prostredí *Stredomorskost ako interkultúrny základ barokového slavizmu*. Koprda vychádza z knihy Maura Orbinio *Il regno de gli Slavi hoggi corottamente detti Schiavoni*, pričom sa nevenuje systematickému a objektivizujúcemu výkladu spisu zo začiatku 17. storočia, ale podľa vlastných slov sa zameriava na to, aby ukázal benediktínskeho mnícha Orbinio ako „nositeľa heretizujúceho slavizmu“ (s. 215), teda tolerantného voči pohanstvu a nekatolíckym vierovyznaniam. Vysvetľuje to tým, že Orbinio bol v dotyku s mediteránnou kultúrou. V intenciách svojho viacročného výskumu slovensko-talianskych literárnych vzťahov Koprda interpretuje prijatie „hermeticko-manieristickej osnovy mediteránnosti“ ako zrod modernosti literatúry – svetovej, slovanskej, slovenskej. Uvedené interpretačné štúdie ponúka ako príklady komparatistického výskumu, ktorý kladie vedľa seba rozličné kultúrne javy bez ohľadu na časopriestorové obmedzenia. Upozorňuje na známe a najmä na neočakávané kontexty, jeho videnie súvislostí však môže vyvolávať rozpaky. Koprdovo písanie je poznačené túžbou spájať, a teda možnosťou porovnávať jednotlivé diela i celé literárne spoločenstvá. Jemu samému sa pojmy a javy prepájajú až osudovo a vyúsťujú do vízií.

Druhá časť knihy obsahuje aj dve kapitoly, ktoré ilustrujú dva prístupy k „staršej“ literatúre. V štúdiu *Littérature générale podľa Auerbacha* Koprda číta a interpretuje Auerbachovo najznámejšie dielo *Mimesis*, pretože

v ňom má „všeobecná literatúra neopakovateľné čaro“ (s. 146). Kým však Auerbach v čítaní série textov západných literatúr smeruje k realizmu ako spoločnému menovateľovi európskej kultúry, v Koprdovej interpretácii (ovplyvnenej jeho konceptom či víziou literatúry) „Auerbach vzťahuje hermetický manierizmus a z neho vyplývajúci dekadentizmus do realistického plánu literatúry“ (s. 181). V ďalšej štúdiu Koprda číta knihu *Ruin the Sacred Truths* a predstavuje jej autora Harolda Blooma ako „hlavného moderného zástancu privilegovaného postavenia kánonických diel v rekonštrukciách dejín medziliterárnych procesov“ (s. 240), pričom oceňuje pre literárnu komparatistiku takú potrebnú „reinterpretáciu klasiky podľa nezvyčajných kritérií“ (s. 226). A práve táto „možnosť viacerých interpretačných kritérií“ je pre Koprdu nielen „základným predpokladom slobody človeka“, ale aj základom jeho literárnovednej práce. Namiesto je však otázka, či Koprdoва záľuba v „čarovaní so slovom“ nesťažuje recepciu jeho textu, nerobí ho miestami „temným“, ako to v prípade štúdie o Baudelaireovi v tejto revue už konštatovala A. Bokníková.

Posledná poznámka patrí dvom zahraničným príspevkom v knihe. Franca Sinopoli je autorkou správy o priebehu výskumu svetovej literatúry ako celosvetového medziliterárneho spoločenstva na základe Dohody CNR – SAV, ako aj o svojom individuálnom pracovnom programe. Nora Moll stručne predstavuje svoju úlohu v rámci pracovnej skupiny – analýzu Odysseovho mýtu v spracovaní autorov Stredomoria a Karibiku.

Koprdoва kniha ako celok i jednotlivé jej štúdie ponúkajú priestor pre úvahy i polemiky. Študenti, ktorým predovšetkým adresuje autor svoje texty, by zrejme ocenili väčšiu koncíznosť a zrozumiteľnosť textov. Teoretické a metodologické východiská Koprdoého uvažovania, problémové konfrontácie, záľuba v inakosti, hľadanie nezvyčajných súvislostí, intenzívne štúdium inojazyčnej literatúry môžu

prispiť k prekonávaniu stereotypov a uzavretosti v myslení o staršej slovenskej literatúre a jej situovaniu v širšom medziliterárnom kontexte.

Helena Májeková

René Bílik: LUBOMÍR FELDEK. Bratislava, Kalligram 2000. 189 s.

Pohyb interpretácie tvorby Lubomíra Feldeka sa v monografii Reného Bílika deje akoby v sústredných zmenšujúcich sa kruhoch. Azda sa istý konštrukčný princíp autora *Kriedového kruhu* „prepašoval“ aj do Bílikovho textu. Najširší kontext, do ktorého je zasadený Feldekov nástup, sú päťdesiate roky industrializovanej literatúry: na tento kontext odpovedá – poetologicky i manifestačne – tzv. trnavská skupina (menší kruh) a v rámci nej Feldek (toto je diferenciácia uprostred samotnej literárnej skupiny, zloženej zo silných osobností). Žánrová rôznorodosť Feldekových textov kládla pred ich vykladača úlohu približovať sa k textom rozličnými interpretačnými stratégiami a literárnohistoricky konštruovať kontexty rozličného rozpätia, záberu: tak ako si čitateľ prečíta útržok z dejín slovenskej industrializovanej literatúry a reakcie konkretistov na ňu, prečíta si tiež útržok z dejín slovenskej detskej literatúry, na pozadí ktorého Bílik interpretuje Feldekovu tvorbu pre deti. Jednou z línií je aj životný príbeh konkrétneho spisovateľa v istom historickom čase.

„Najužší“ a zároveň „najkoncentrovanejší“ kruhom je však interpretácia samotných Feldekových textov. Za Bílikovým interpretačným prístupom azda stojí tiché presvedčenie, že najlepším spôsobom, ako interpretovať významový pohyb básne, je pokus rekonštituovať ho vo vlastnom, „zapísanom“ čítaní: preniesť ho do významového pohybu samotnej interpre-

tácie. Ide o pohyb *postupného* čítania, od verša k veršu. Verš produkuje určité čitateľské očakávanie, istý významový smer, ktorý nasledujúci verš môže „odkloniť“ iným smerom. Vo svetle nasledujúceho verša sa predchádzajúci verš už javí ináč. Preto sa Bílikovo čítanie tak často vracia a „*báseň dostáva nový zmysel*“. Pohyb takéhoto čítania je vždy perspektívno-retrospektívny: to platí aj pre medzitextové vzťahy. Prečítame si báseň, ale keď si prečítame ďalšiu, tá prvá sa už javí v novom nasvetení. Pohyb dešifrácie musí zároveň vo Feldekovom prípade hľadať aj transformácie motívov nie bezprostredne nasledujúcich za sebou: to je výzva pre interpreta. Aj samostatná báseň je významovým pohybom: napríklad transformácia „Oravy“ (ako ne-domova) prostredníctvom mediátora (je to „domov pre iných“) na „môj vlastný domov“. Od takýchto mikroanalýz sa potom interpretácia snaží dostať na vyššiu úroveň a modelovať základné konštrukčné princípy Feldekových žánrovo heterogénnych textov. Jedným z nich je *dialogickosť*. Dialogický je aj interpretačný prístup Bílika: kladie textu určité problematizujúce otázky, „pýta“ sa textu na jeho zmysel z viacerých stanovísk.

Metodologicky je René Bílik okrem iného inšpirovaný aj fenomenológiou životného sveta. Preto kladie otázky, aký je životný svet napr. pre lyrický subjekt básní, písaných v určitom konkrétnom historickom čase (Feldekov „oravské vyhnanstvo“ a normalizácia): či je subjekt osamelý, obohnaný múrmi, a kto má prístup medzi tieto múry (vo Feldekovej lyrike je to manželka a napokon rodina), aká je nalaďenosť lyrického subjektu (napr. oceán, nepokojná mužská duša), ako sa transformuje túžba po dialógu s tým druhým (od prerušenej reči s „tými, s ktorými už začal reč“, cez pulzujúci partnerský dialóg v manželskom vzťahu, až po dialóg s dieťaťom – to sú *varianty* Feldekovho dialogického konštrukčného princípu), ako je v básni obsadený životný čas napr. partnerského vzťahu, aké príznaky sa pre lyrický subjekt spájajú s toposom domova a pod.